

”Viften” er nok ikke den endegyldige film om dansk kolonialisme

En slavedreng agerer air-condition i den danske film "Viften". Foto: Linda Wassberg

Mikkel Stolt
13.05.2023

FILM // ANMELDELSE – *Viften* vil blæse vores uvidenhed om Danmarks fortid som slaverination væk. Men gør den det? Og vil den overhovedet det? POV's filmredaktør Mikkel Stolt, som med nogen forsinkelse har set Frederikke Aspöcks nye danske film (med manus af Anna Neye), har både kritiske spørgsmål til filmen og en læseropfordring: "Se den endelig, mens den går i biffen, for den er alligevel så tilpas anderledes".

Viften

Dansk spillefilm, 95 min., premiere d. 20. april 2023 i 62 biografer, vises fortsat i en del af dem

Instruktion: Frederikke Aspöck **Manus:** Anna Neye

Medvirkende: Anna Neye, Sara Fanta Traore, Claus Riis Østergaard, Jesper Groth, Caroline Henderson, Peter Gantzler m.fl.

Pyha, jeg er ikke nem at stille tilfreds som filmanmelder: Så bryder jeg mig ikke om **bogfilmatiseringer**, så er det tegneseriefigurer, rumkrig eller orker på film, jeg ikke

orker. Eller det at en instruktør fortæller mig, **hvad filmen handler om**, inden jeg får den set, eller at **en mester gentager sig selv**.

Nu har jeg fået ind i hovedet, at *Viften* er en film, som drejer sig om, at vi ikke har lært nok i skolen om Danmarks kolonifortid. Mange anmeldere er tilsyneladende enige: De anede ikke, at vi havde nogle øer og nogle slaver. Godt så. Selve presse materialet til filmen er dog noget mere nuanceret, og en af ambitionerne var, at fortælle at alt ikke er sort-hvidt, og at vi trænger til at se nogle brune mennesker i hovedrollerne i en dansk film.

Men glem alt det, Mikkel, for det er vel en spillefilm, det her – ikke klassens time. Filmen må selvfølgelig gerne ”handle” om noget, berøre en tematik – men jeg sætter mig i Skibby Kino her et par uger efter premieren for at kigge på et værk: Et stykke kunstnerisk arbejde, som en masse professionelle mennesker har brugt en masse tid på, ligesom forskellige instanser har brugt en masse penge, og derfor vil jeg så nødig have det hele reduceret til et simpelt budskab eller en forudindtagen, inden jeg sætter mig i sædet. Jeg håber, jeg kan slippe det undervejs, men jeg er jo kun et menneske. Knapt nok, endda.

St. Croix, 1848

Vi er på St. Croix, en af de Dansk Vestindiske Øer, i 1848, og en fortællerstemme fortæller os ironisk om tingenes tilstand. Kongen (Peter Gantzler) er på besøg for at give en eller anden medalje til Peter von Scholten (Claus Riis Østergaard), guvernøren over øerne. Han bor sammen med Anna Heegaard (Anna Neye), som er frikøbt slave, og de har selv slaver i deres tjeneste, bl.a. husholdersken Petrine (Sara Fanta Traore).

Der ulmer tilsyneladende et oprør, og de lokale (men altså danske) plantage- og slaveejere vil derfor have kongens medfølgende admiral Irminger (Jesper Groth) til at blive og passe på dem, når kongen er taget hjem til Danmark igen. Von Scholten synes, det er noget pjat, for han mener at vide, hvor godt slaverne bliver behandlet sådan i store træk, og så kan man måske regne ud, hvor det går henad.

Von Scholten og Anna, spillet af Claus Riis Østergaard og Anna Neye. Foto: Linda Wassberg

Men det er de mindre begivenheder og magtkampe og ikke det store slaveoprør, der interesserer filmen mest, og det fungerer på mange planer. Anne Heegaard og Petrine er som udgangspunkt veninder, men det kan man selvfølgelig ikke være, når man er hhv. frue i huset og slave.

Petrine vil gerne løskøbe sig selv, men det vil Anna ikke gå med til sådan uden videre. Jeg vil ikke afsløre for meget, for det vil alligevel være synd, men blandt andet bliver Anna bekymret for et oprør, for hun mener bestemt ikke, at det vil være nogen fordel for hende selv – sådan som hun har arrangeret sig.

Hun skriver et falsk brev med guvernørens underskrift for at få Irminger tilbage som militær støtte, og på en eller anden måde får han besked, selvom de er sejlet hjem. Nå, det er lige meget, at det ikke virker helt logisk; nu er han her, og han er den største skurk. Der er almindelig herrefolksmentalitet spredt ud over de fleste af de danskfødte karakterer, men Irminger er lidt værre end det.

Skuespillet fungerer eminent

Der er mange ting, der fungerer i filmen. Jeg opfatter f.eks. den måde, som de enkelte skuespillere tilsyneladende er instrueret på, som temmelig original. Østergaard og Groth er djævelsk gode som von Scholten og Irminger i en nærmest klassisk opvisning i filmskuespil. Traore som Petrine får i rollen som det tragiske

omdrejningspunkt et lidt mere traditionelt område at arbejde i, men hun er alligevel fuldt dækkende.

Anne Neye som husets frue arbejder med et tvetydigt udtryk, som er lidt sværere at ramme rent, men det lykkes, mens Peter Gantzler som kongen er med i en komedie, som ebber ud (mere herom om lidt), da han forlader scenen. Endelig spiller Caroline Henderson – en anden frikøbt slave, nu med egen slave – fortræffeligt som en, der er med i sin egen film, der kører parallelt med den anden.

Det er vitterligt godt, fordi det ligesom giver flere lag til oplevelsen på en subtil måde, ligesom jeg satte stor pris på lyd- og musik siden, der virkelig ikke lyder som noget, man er vant til i dansk film, så tak for det. Men der er altså også noget, der halter.

Indvendingerne begynder

Filmen starter som nævnt med en fortællerstemme, der er åbenlys ironisk, og det er skægt, at kongen ikke kan finde plads til medaljen på von Scholtens jakke, fordi den er fyldt med tingeltangel i forvejen.

Men så går det lidt i stå med det sjove, selvom man vist nok skal synes, at det er ”absurd”, at der ligger et barn på et stavvær over spisebordet for at vifte de spisende med kølig luft. Eller at der drikkes te, mens teselskabet tydeligt kan høre en slave blive pisket i nærheden uden at det påvirker fordøjelsen. Eller at nogle slavebørn optræder med *white-face* i en lille teaterforestilling.

Det gode er, at detaljen med vifte-drengen (udover at give filmen sin titel) senere bruges dramatisk, og at der måske vil skabes en vis usikkerhed hos seeren. Det kedelige er, at det ikke rigtigt er morsomt, som jeg lige akkurat aner vist nok er meningen. Jeg tror, intentionen er, at grinnet skal blive siddende i halsen hos os, men det er desværre ikke det, jeg oplever.

Humoren bliver for tilbageholdt, noget jeg synes, jeg kan genkende fra *De Frivillige* (2019), instruktørens forrige film, og som også bød mig lidt imod. Som om man gerne vil bruge humor, men enten ikke vil eller evner det til fulde. Det lyder flabet, når jeg skriver det på den måde, men det, jeg mener, er, at jeg oplever, at *Viften* overgiver sig til alvoren og det moralske kompas, som filmen orienterer sig efter, og kun på skrømt foregiver at ville være morsom.

Eller værre: At der siges mellem linjerne, at det faktisk ikke er ok at være sjov på de medvirkendes eller den alvorlige tematiks bekostning. Det er for eksempel lidt det, som fortællerstemmen i start og slut er udtryk for. Det er en ironisk fortæller, men den afholder sig ikke fra at være moralsk dømmende til slut. I hvert fald som jeg lige husker dens formuleringer.

På et tidspunkt sad jeg så i stedet og forudså, der ville ske noget bestialsk, som handlingen i den grad lagde op til, og som jeg gruede for at skulle bevidne. Men det afholdt filmen sig også fra. Heldigvis for mine nervers skyld, men så føltes det alligevel lidt amputeret, at filmen hverken giver satiren eller grusomhederne fuld opmærksomhed.

Det har selvfølgelig også noget at gøre med filmskaberens kunstneriske temperament, og det har jeg al mulig respekt for, at de ikke skal gøre vold på, og min mening kan de derfor med rette springe op og falde ned på.

(Jeg vil lige med risiko for *shit-storm* bemærke, at det vel i grunden ikke er så absurd at bruge mennesker til noget, som senere hen blev mekaniseret? Det gælder vel alt manuelt arbejde, som jo også er blevet automatiseret. En dreng eller et menneske, der vifter de rige herrer og damer med palmeblade er jo 'bare' en ventilator. Jo, det er en absurd tanke at holde slaver ... men er blikket på den detalje for anakronistisk fra filmskabernes side til rigtigt at virke? Desuden læste jeg et sted, at der ikke er belæg for filmens påstand om, at det foregik på den måde på øerne, men det er filmens frihed. Den behøver ikke at være slave af fakta.)

Handling og tematik i *Viften*

Men hvad handler den så om, hvis ikke den handler om, at vi skal lære sandheden om slavetiden? (Og man skal i øvrigt aldrig forvente at høre andet end filmens egen "sandhed" i nogen som helst fiktionsfilm og heller ikke – hvilket kommer som en overraskelse for mange – i nogen dokumentarfilm.)

Filmen handler om frihed kontra ufrihed, om at vold avler modvold, og at magt i den grad korrumperer, hvilket filmen egentlig skildrer ret godt, men den kommer også til – via den dramaturgiske konstruktion – at handle om moderskabet i kraft af handlingstråden med Petrine og hendes søn. Det bliver en arketypisk fortælling på den måde, og jeg synes faktisk, at man skal gå ind og se den, selvom det måske ikke lyder sådan ovenfor. Eller nedenfor.

Jeg forstår nemlig ikke helt, hvorfor filmen er inddelt i en række kapitler, og heller ikke hvorfor den lige antyder et meta-lag, hvor enkelte af personerne kigger i kameraet. Det MÅ betyde, at vi skal huske, det bare er en film, men det synes filmen alligevel at modarbejde ved sin fokusering på den arketypiske historie, som jo normalt skal skabe indlevelse hos seeren.

Sara Fanta Traore som Petrine i slow-motion. Foto: Linda Wassberg

Filmen har også ganske få scener i *slow-motion*, som virker en anelse forvirrende. På den ene side siger de: "Vi leger med tiden og æstetikken, fordi vi kan", og på den anden side siger de: "Se, et lækkert miljø, vi har skabt her på Gran Canaria, hvor filmen er optaget, så I tror, at vi er i Dansk Vestindien". Eller også er det hele – inkl. det med skuespillet nævnt ovenfor – udtryk for en opvisning i elegant tvetydighed, som jeg stadig arbejder på at forstå til fulde?

Så altså, se den endelig, mens den går i biffen, for den er alligevel så tilpas anderledes, at det vil give mening for dig. Du vil heller ikke undervejs blive holdt ansvarlig for, hvad du har lært og ikke lært i skolen om vores kolonitid, slaveriet og dets ophævelse – dertil er filmmagerne alligevel for kloge.

Anna Neye

Dansk Film

Dansk Vestindien

Frederikke Aspöck

slaveri

Viften

Mikkel Stolt

Mikkel Stolt (f. 1965), filminstruktør og forfatter, cand.phil. i filmvidenskab (1992), medstifter og medejer af Fenris Film & Multimedia ApS (1993-2021). Som instruktør har han både lavet "normale" dokumentarer (bl.a. til DR2 i 1998-2001), undervisnings...

Modtag POV Weekend, følg os på Facebook – eller bliv medlem!

Hold dig opdateret med ugens væsentligste analyser, anmeldelser og essays i **POV Weekend** – hver fredag morgen.

Det er gratis, og du kan tilmelde dig her →

Ja tak, send mig POV Weekend

POV er et åbent og uafhængigt dansk non-profit medie.

Har du mulighed for at bidrage til vores arbejde? Bliv medlem her →

25 kr./md.

50 kr./md.

100 kr./md.

Overblik

TOPHISTORIER

SENESTE

DEBAT

PODCAST

POV International

OM POV

REDAKTION

SKRIBENTERNE

GÆSTESKRIBENTER